

„A líra utáni lopakodásnál nem találtam izgalmasabbat”

BESZÉLGETÉS MÓZSI FERENCCEL

- *Milyen szellemi háttérrel jelent Chicagó a magyar verseket író költőnek, egy magyar nyelvű folyóirat, a Szivárvány szerkesztőjének és a kortárs magyar költők, írók könyvkiadójának?*

- 1978 óta tekintem irodalmi vagy birodalmi bázisomnak Chicagót. Az év nyarától költöztem oda – úgy tűnik, véglegesen. Az ottani helybeli magyarokra támaszkodom elsősorban, az esetleges olvasótáborra. Létezik Amerikában egy roppant fontos, most már több mint egyszerű munkacsoport, talán idehaza is ismert, hiszen huszonhét éve alakult: az Itt-Ott avagy a Magyar Baráti Közösség, amely komoly kapcsolatokat tart fenn az Anyanyelvi Konferenciával és bizonyos értelemben a Magyarok Világszövetségével is.

- *Néhány verséből világosan kitűnik a Kassák-hatás. Kapcsolatát a magyar irodalom modern hagyományaival bizonyítja az 1992-ben megjelent Mózsikötet, a Remény epileptikája is. Ebben Kassák Lajos számozott költeményeinek egy-egy sorát használja fel címként vagy mottóként kötetének száz verse elé. Valóban ilyen erős ez a hatás?*

- Úgy érzem, hogy Kassák Lajos költészete, egész írásművészete háttérbe szorult az elmúlt egy évtized során. Az teljesen véletlen, hogy halálának 25. évfordulójára jelent meg ez a kötet. Kassákhoz az indíttatás, a múltja is vonzott: én is kétkezi szállító-munkásként kezdtem. A könyv két hónapos munka eredménye. Ahogy elkezdtem a verseket írni, egy régi Kassák-iskolás képzőművész szomszédom (ez a szomszédság Toronto, Kanada), Marosán Gyula is elkezdte készíteni a komputeres illusztrációkat, és egyszerre lettünk készen a kötettel. A tipográfusunk az eredeti Kassák-kötet verzióját próbálta visszaadni. Egy barátom pedig komputeres zenét szerzett hozzá, a kaposvári tanárképző főiskolán be is mutattuk. Sajnos, nem adhattam a kötethez kazettát vagy lemezt.

- *92-ben megjelent 21 vers című kötetében található Nem csak a ló című és kezdetű versében szereplő komputer-előtaggal összetett szó sor tehát nem véletlen.*

- Ennek hatására keletkezett, és bár a kötet megjelentetésének szándékáról tudtam, de még nem körvonalazódott, hogy miként fogom megírni.

- *Végül is mi ragadta meg Kassákban? Miért mondja azt, hogy Kassák kikerülhetetlen?*

- Saját magamnak is szerettem volna megmagyarázni bizonyos sorokat, verseket, és azt hiszem, hogy ez csak így sikerülhetett igazán. Az ember a magyar irodalom kezonjában érzi magát odakinn, legyen ez az a bizonyos „Kassák-kalap”.

- *Mindnyájan „Kassák kalapja” alatt jártak?*

- Én feltétlenül. Örömmel gondolok vissza arra a féléves időszakra, amikor jobbra csak Kassákkal foglalkoztam, mert tényleg megfogott. Mindig tökéletes szeretett volna lenni. Perfekcionista volt, bár ilyen nincs, de törekedni kell rá. Saját magát helyezte az üllőre a kalapács alá, és ez a tulajdonsága volt számomra igazán ösztönző.

- *A Szénaillat száll című kötetét elég keményen megbíráltá jelenlegi szerkesztőtársa, barátja, Zalán Tibor. Itt olvashatjuk, hogy Mózsik Ferenc „nehezen sorolható bármilyen csoporthoz, műhelyhez... Középen van – meglehetősen egyedül.” Elfogadja ezt a véleményt?*

- Ha nem is örömmel, de elsősorban önvédelemből vagyok kénytelen ezt elfogadni. Mint ahogy a Szivárvány keletkezésének is ez az első motivációja. Ha az ember egyedül van – azon kívül, hogy tényleg magányos –, erőteljesebben érik a hatások. Jó lenne, ha azt mondhatnánk, ahogy ezt egyszer egy erdélyi témájú versemben kifejeztem: „az egynyelvűek melege” tart össze közös takaró alatt. Ez tehát egy közösséghez csatlakozási vagy együttmaradási törekvés az esetleges, a feltételes megmaradás reményében. Ezt az tudja jobban átélni, átérezni, aki maga is kisebbségi sorban él és alkot. Én úgy érzem, hogy a fórum vagy az alkotóműhely hiánya nagyon is értelem-szerűen, racionálisan szinte hajtja, űzi az embert egy olyan közösség felé, amellyel fontos, szükségszerű lenne az együttlét, vagy legalábbis bizonyos munkáknak a vállalása, megosztása. A Magyar Baráti Közösség megpróbált volna segíteni, de nem nagyon hagytam. Sajátos, egyéni állhatatossága ez az embernek. A kintiekre jellemző az elszigeteltség, és magányukban a legtöbben bizonyos értelemben egyszemélyes intézményekké válnak, vagy állóháborúra berendezkedett egyszemélyes hadsereggé próbálják magukat megszervezni. Ez egyfajta szellemi védekezés, és talán a Szivárványnak is ez teremtette meg az alapját. De ahhoz, hogy ezt a munkát – most már másfél évtizede – folytatni lehessen, ahhoz munkatársak kellettek. Ezért jó érzés, hogy sikerült egy itteni szerkesztőtársra találnom Zalán Tibor személyében. Nagy nyereségnek érzem.

- *És honnan kapta a folyóirat a címét?*

- Nem mintha Gárdonyit tartanám a legjelentősebb magyar írónak, de ez a sokat idézett gondolat megragadott: „Magyar író ne tintával, hanem a szivárvány hét színével írjon.” Mi pedig továbbvittük a gondolatot: mi írjunk az általunk kikevert nyolcadikkal! Ez adta a folyóiratunk címét.

- *1989-ben jelent meg magyar-angol nyelvű kötete, az Imantra. Ennek egyik ciklusa a Tízparancsolat szubjektív átértékelése. Ferdinandy György elmarasztalja kritikájában, azt mondja, hogy a költő „banalizálja”, néhol közhelyekkel oldja fel az eredeti szöveget. Öt év távlatából érez valami igazságtartalmat ebben a megállapításban?*

- Egy kritikusknak feltétlenül lehet ilyen véleménye. Mégsem tudom ezt elfogadni – még ha kritikusi jószándék vezette is. A Biblia még ma is olyan izgalmas olvasmány, amihez bármikor fordulhat az ember. A feltett kérdésekre mindenki saját magától vár választ. Ennek a kötetnek szerves része az a tizenegy vers is, amely a Mantrák címet kapta, így a kettő együtt a Kelet és Nyugat filozófiája közötti magyarázatok verses válasza lett volna. Olyan feszült időszakban tudtam ezt nem egészen két hónap alatt papírra vetni, amikor nagyon fontos volt számomra a reggeli mantraszerű tisztulási folyamat, lelki gyakorlat.

- *Egy másik kritikusa eklektikusnak tartja költészetét. Hol romantikus pátoszt érez benne, hol pedig a kívülálló hűvösségét. Dicséretnek vagy elmarasztalásnak tartja ezt a véleményét?*

- Elmarasztalásnak érzem, de igazat kell adnom mégis a kritikusknak annyiban, amennyiben itt a poeta doctus és a poeta natus harcáról lehet szó. Nagyon rokonszenves természetesen a nyugatosok gyönyörűen kidolgozott verskatedrálisa, amit talán csak Kányádival lehetne manapság kívülről restaurálni, megközelíteni, bekopogtatni, megkarcolni, de én nem érzem azt. Számomra a vers és maga a komponálás alaphangulat, és ennek örömezenének kell lennie. De mivel az élet nem mindennap örömmel, lehetséges, hogy eklektikus ilyen értelemben a költészetem. Én új nyomokon, csapásokon igyekszem, mert az új keresése nagyobb izgalmat rejt magában, mint a hagyományos ösvény megtalálása.

– „Kettős kötődésben élek – odakint is, idebent is.” – nyilatkozta egy interjújában. Ám a lehetetlenség határán... című verse arról árulkodik, hogy ez mégsem olyan természetes. Idézzük fel néhány szép sorát: „mi közöm e tájhoz? / az otthonosnak mondható lakhelyhez? / itt élünk itt születtek gyermekeink / de mi még elvágunk / az ottani kevesebb is több mint / az itteni összefoghatatlan.”

– Az ember felvesz egy olyan kitinpáncélt, ami látszólag védeltséget ad, de belül mégis képlékeny marad. Én azt hittem, hogy a líra ellen meg fog védeni az élet keménysége, és talán ezért volt jó szállítómunkásként kezdeni. Valahogy az ellentét következett be. A harcokban az ember talán keményebb lett, ugyanakkor a képzelete szinte a költészet kenyerére kenhető. Hogy miért élek kettős kötődésben vagy kötöttségben? Ha változatlanul valahol a Városliget környékén élnék, akkor sem lehetnék nagyobb magányban, mint most Chicagóban, a felhőkarcolók árnyékában. Számomra már a honvágy is sokkal erőteljesebb volt elmenetelem előtt. Olyan világ iránti nosztalgiajt jelentett, ami elérhetetlennek tűnt abban a környezetben és időszakban. Jelenleg meg olyan magatartást kell vállalnom, hogy legyen értelme ott lenni, ahol vagyok. Nekem ezt megadta az a közösség, amelyben élek. Az ember alapvető jogaihoz tartozik a szabad költözködés. Nem mondom le arról a lehetőségről, hogy hat-nyolc hetenként visszajöjsek a Városligetbe, vagy akár Kolozsvárra vagy Marosvásárhelyen látogassam meg a barátaimat.

– „szürkül az anyanyelv” – panasolja fel szinte Márait idézve A rímek sem c. versében, majd így fejezi be: „eltörött témáim / torlasként hevernek”. Tudjuk, hogy Határ Győző, Ferdinandy György szinte naponta szótározza az anyanyelvét, hogy felfrissítse szókészletét. A rendszeres hazajárás jó ellenszere ennek a „szószegény” állapotnak?

– Nem feltétlenül, de tudatosítja. Reggelente, kutyasétáltatás ürügyén kiszellőztem a gondolataimat, és a már említett „mantra”-szerű letisztulási folyamattal megpróbálok eljutni egy olyan témához, amit érdemes nemcsak leírni, hanem a maradandóságában is reménykedni.

– az elérhetetlen című versében, melyhez Nagy László-móttón vezet az út, így ír: „az elérhetetlen és elhagyhatatlan HAZA”. Ez a kifejezés több, mint egy pillanat megérezése.

– Változatlanul antagonisztikus ellentétet rejt magában ez az érzés. Akármennyire is szeretném magamat önmagam előtt úgymond tisztára mosni, ez nem sikerül. Mi mégis valami elől – valljuk be őszintén – leléptünk, még ha önmagunk elől nem is sikerült. Nem is ez volt a szándékunk. A tudat terhe, az a bizonyos batyu a legnehezebb, ezt továbbra is visszük. Az, hogy az ember hat-nyolc hetenként megpróbál hazajönni, csak dicséretes szándék, de nem ez a megoldás. Ehhez talán az itthoni szerkesztőségi órák révén kicsit közelebb jutottam. Amikor Magyarországot elhagytam, nem tettem fogadalmat arra, hogy visszatérek-e vagy sem. De ha már visszajövök, nem ülhetek be egy turisztikai jellegű házi filmvetítés közepére – merthogy az első alkalommal ez volt az érzésem. És bár utazási irodából élek, nem szeretnék kultúrturista lenni, mindenképpen hasznossá akarom tenni magam.

– Végül is mi motiválta a nagyon nehéz döntésben, az emigráció vállalásában?

– Elsősorban az, hogy ne érezzem szinte naponta a bukást, a falnak ütközést. Úgy éreztem, hogy joga van az embernek szétnézni a nagyvilágban. Ez egyfajta kihívás volt, amelyre nem lehetett akkor adminisztratív egyszerűbb utat találni. A kíváncsiság vitt ki, a vágy, hogy szerencsét próbáljak.

– A Versvisszafojtva című, válogatott verseket tartalmazó kötetében szerepel a *Magunkra maradtunk* c. költemény. Utolsó sora mintha kétségbeesett kiáltás lenne: „velünk mi lesz?” Mivel nincs datálva – ahogyan a többi vers sem –, nem tudjuk, hogy ez az életérzés mikor, meddig érvényes.

– Szándékosan nem datáltam a verseket, amelyek 1978 és 82 között születtek, de ma is vállalom ugyanúgy őket. Lehet, hogy a nyugati élet változtatott meg, de én valaminek a hiányát érzem idehaza is. Példaképek nélkül élünk, pedig a hősök ugyanúgy kellenének ma is. Valahogy minden üres lett körülöttem. Lehet, hogy én vontam ki magam a valóságból, és egy kétes, külső tartományba költöztem.

– Talán erről szól a kötet másik verse is, amely A realizmuson felül címet viseli? Mi lehet az a „bizonytalanul gyönyörű / lebegő szorongás”?

– Évekig, egy évtizedig líralesben álltam. Megvolt az elképzelésem, és az első öt-tíz esztendő azzal telt el, hogy nagyon szerettem volna valamiről a magam számára is tudomást szerezni. Akkor még szó sem volt a költészetről, vagy akár az írásról, csak az az állandó feszültség volt bennem, amitől majdhogynem felrobbantam. Talán, ha az eljövetelemre utólag magyarázatot kellene adnom, akkor védekezésül azt hozhatnám fel, hogy az íráskészséget ez hozta ki belőlem. Az elszakadástól való rémület. A szicíliai – hét hónapig tartó – magány, amely aránylag kellemes, de mégiscsak kényszerállapot volt. A líra utáni lopakodásnál a mai napig sem találtam izgalmasabbat. Minden verset úgy kellene megírni, mintha az utolsó lenne, mert nem lehet tudni, hogy másnap lesz-e ilyen lehetőség. A szándék nem elég, kell valami, ami az emberben az alap gondolatot elő is hívja. Hálás vagyok a sorsnak, hogy eddig ez – ha nem is egyenesen – sikerült. Csak úgy érdemes írni, hogy az ember végére jár a dolognak. De remélhetőleg sohasem lesz vége.

– És ez a „realizmuson felüli lebegés” stílus vagy állapot?

– A hetvenes években ez állapot volt, ugyanakkor egy lírai lehetőség keresése is. Volt egy sámánista festő barátom, Sós József, aki Brüsszelben él, és úgy írja alá a képeit, hogy Jóska Sós. A vele való megismerkedés hozott elő bennem addig nem ismert alkotói szándékot, lehetőséget. Ez koncentrációs alapon működik, mint a varázsigé vagy az ima. Az első kötetemben, *A képzelet kertjeiben* kutattam ezt, a valóságot statikus jelekkel próbáltam a magam számára visszavetíteni. Menet közben jöttem rá, ahogy Sós József is a hagyományos festészetten keresztül jutott el a sámánisztikus festészetig. Itt lehet igaza azoknak a kritikusoknak, akik a verseimet eklektikusnak érzik. De hát miért ne lehetne eklektikus két évtized költészete? Az önkontrollt kell odáig fejleszteni, hogy ne minden megírt sort közöljön az ember, s az öncenzúra a legnehezebb. Valaminek a nagyon erőteljes keresése is eljuttathatja az embert egy olyan tudat alatti állapotig, ahol meg kell hogy álljunk, mert teljesen zárt világoknak a még zártabb kapuját nem lehet felnyitni, legalábbis nem olyan egyszerű, mert az már az örülethez vezethet. Sós József eljutott odáig, hogy több mint ötszáz kazettára énekelte fel sámánisztikus dalait, verseit.

– Kétnyelvű kötetek kapcsán vetődik fel a kérdés: miért nem fordít amerikai szerzőket?

– Több mint húsz éve élek kint, de Amerika még nem érintett meg annyira, hogy ezt tegyem. A munka mellett időm sincs, és még mindig a magam dolgaival bíbelődöm. A szellemi Amerikába egy hátsó kiskapun próbálok bekopogtatni, ezért egy múlt századbéli amerikai filozófus, Ralph Waldo Emerson szellemi kiskatéjából próbáltam magyar verset kihozni – ezek a maximális axiómák, azaz a *Maxiómák*. A hetvenhét idézet alapján megkíséreltem lemenni a gyökerekig, megmagyarázni magamnak, magunknak

azt az életformát, világot, amelyben élünk. Megdöbbenett, amikor megtudtam, hogy már a múlt század végén, 1894-ben Szász Károly lefordította Emerson mester verseit. Csodálatos dolog, hogy egy embernek, aki 1882-ben Bostonban meghal, tizenkét év múlva már magyarul is megjelennek a gondolatai. Én az alapgondolatot szinte majdnem szóról szóra lefordítva viszem tovább, és mintegy szemet találva bonyolodom egyre jobban és jobban bele az alaphangulatba, emelem át a magam verses világába.

- *A Versvisszafojtva befejezésében egyfajta írói ábrándot vél az olvasó felfedezni. Ezt írja: „Egyszer majd át fogok csapni a szépprózába. / Olyan szép írni. Prózát.” Meddig jutott el a megvalósulás útján?*

- Semeddig. Szerettem volna, de itt a kritikusoknak igaza lehet. Olyan sokan írtak már rosszul vagy nem egészen elfogadható írásokat (persze ez könnyű magyarázat lenne). Elsősorban az időhiány akadályoz. Úgy érzem, hogy majd ötven után kellene, és lehet, hogy dráma lesz. A naplókön és az ismertetéseken kívül nem hiszem, hogy szóra érdemesíthető írásom lenne. Hogy lesz-e, majd elvállik.

Budapest, 1994. jún. 3.

Erdélyi Erszébet-Nobel Iván

SZURCSIK JÁNOS: VIRÁGÁRUS